

Grzegorz OSTASZ
Politechnika Rzeszowska

WYBRANE ASPEKTY POLITYKI GOSPODARCZEJ ZINTEGROWANEJ EUROPY

Artykuł prezentuje zagadnienia funkcjonowania wydajnego systemu gospodarczego określanego mianem kapitalizm. Jednym z najbardziej znaczących problemów jest umiejętność zarządzania gospodarką kraju z punktu widzenia ekonomicznej efektywności. Opierając się na tym, artykuł próbuje ująć ogólne zasady, które stymulują politykę zarządzania we współczesnej Europie.

WPROWADZENIE

Społeczne, ekonomiczne i polityczne konsekwencje drugiej wojny światowej legły u podstaw kolejnej próby zabezpieczenia przed nowym konfliktem. Jednym z wyzwań dla Europy Zachodniej, w obliczu dwubiegunowego układu w polityce światowej, była próba „wewnętrznej” integracji międzypaństwowej. Nie bez racji uważa się, że korzenie toczących się na naszym kontynencie procesów integracyjnych mają przede wszystkim wymiar ekonomiczny. Wszak ten ściśle gospodarczy charakter wyraźnie widać w zadaniach pierwszej integracyjnej struktury – Europejskiej Wspólnocie Węgla i Stali.

Ale czy budowa wspólnego rynku w zakresie węgla, stali, żelaza mogła odbywać się bez udziału elementów kojarzących się nam z „czystą” polityką? Choć głównym zadaniem EWWiS była współpraca sygnatariuszy w rozwoju gospodarczym i podnoszeniu stopy życiowej swoich społeczeństw, zapewnieniu regularnych dostaw węgla i stali oraz w stworzeniu równego dostępu do tych zasobów, to pojawiły się przecież zadania o szerszym, „politycznym” znaczeniu. Za takie uznać należy dążenie do ogólnej wymiany międzynarodowej przy likwidacji ceł, opłat, subwencji i ograniczeń ilościowych, które mogłyby naruszać wolność konkurencji. Zasygnalizowane zamiary mieszczą się w ramach tzw. polityki gospodarczej. Jeszcze wyraźniej owe „polityczne” akcenty widać w zapisach Traktatów Rzymskich powołujących Europejską Wspólnotę Gospodarczą oraz Euratom.

Upraszczając to zagadnienie należy przypomnieć, iż główny aspekt działalności gospodarczej polega na zaspokajaniu zróżnicowanych i dynamicznie się rozwijających potrzeb człowieka¹. Skuteczna realizacja takiego wyzwania jest możliwa w oparciu o dobrze zaplanowaną oraz efektywnie realizowaną politykę. Czymże jednak jest polityka. Otóż najprościej stanowi ona – w myśl antycznych, arystotelesowskich definicji – rodzaj

¹ *Spółczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych*, pod red. K.A. Wojtaszczyka i W. Jakubowskiego, Warszawa 2002, s. 743.

sztuki rządzenia państwem, dla której celem jest dobro wspólne. Jeden z autorytetów współczesnej politologii, Stephen D. Tansey, uważa, że polityka jest m.in. umiejętnością sprawowania władzy, sposobem rządzenia w warunkach podzielonego i zróżnicowanego społeczeństwa, podejmowaniem decyzji związanych z podziałem dóbr².

I

Jak kształtowało się i ewoluowało klasyczne połączenie polityki i ekonomii? Otóż ponad dwa stulecia – w okresie pierwszej, brytyjskiej rewolucji przemysłowej – rozpoczęła się w Europie epoka dominacji coraz sprawniej funkcjonującego systemu społeczno-ekonomicznego zwanego kapitalizmem. Równolegle z przeobrażeniami technicznymi i technologicznymi pojawiła się też jedna z głównych doktryn ekonomicznych. Jej autor, Adam Smith, udowodnił, iż efektywność gospodarki zależy tylko i wyłącznie od tak zwanej „gry rynkowej”, to znaczy wolnego rynku i wolnej przedsiębiorczości. Ta bardzo ogólna, ale przecież klasyczna teza, jest wciąż nie do podważenia. Jedynie kapitalizm rozumiany jako gospodarka rynkowa, może, jak zauważył Lester C. Thurow, posilkować się nowoczesnymi poglądami o indywidualizmie oraz wykorzystywać to, co niektórzy utożsamiają z wstydliwymi ludzkimi motywami – chciwością i interesownością – by stymulować wzrost poziomu życia. Biorąc pod uwagę zaspakajanie jednostkowych potrzeb i pragnień, abstrahując od ich względnej trywialności, żaden inny system ekonomiczny nie robi tego nawet w połowie tak dobrze. L.C. Thurow przypomina, że wszyscy, niegdyś groźni, konkurenci kapitalizmu – socjalizm, komunizm, faszyzm – nie wytrzymali próby czasu, a z ich skutkami do dziś muszą się zmagać narody i społeczeństwa na bez mała wszystkich kontynentach³. Można zatem uznać, że kapitalizm stał się czymś więcej niż tylko najsprawniejszym i najefektywniejszym systemem ekonomicznym; jest utożsamiany ze zwycięstwem zasad demokracji, wolności nad przymusem, indywidualizmu nad kolektywizacją, własności prywatnej nad własnością państwową⁴.

W tym miejscu należy uczynić ważne zastrzeżenie. Bowiem bezsporna już dzisiaj dominacja gospodarki rynkowej nie jest równoznaczna z wyeliminowaniem regularnych wstrząsów i kryzysów w kapitalizmie. Jednym z istotnych problemów jest umiejętność prowadzenia skutecznej, z punktu widzenia efektywności ekonomicznej, państwowej polityki gospodarczej. Wszak wyzwaniem nierealnym okazała się próba „ujarzmienia” sił, które decydują o strukturze świata gospodarczego. Mimo różnorodnych, pochodzących z XIX i XX w. koncepcji, niełatwe, a często niemożliwe do realizacji są podstawowe wyznaczniki wartości kapitalizmu, to jest wzrost gospodarczy, pełne zatrudnienie, stabilność finansowa oraz wzrost płac realnych.

Swego rodzaju szansą, ale też problemem, czy nawet zagrożeniem dla kapitalizmu przełomu XX i XXI stulecia, okazuje się gospodarka globalna. Przekształcenia w zakresie technologii, rozwój transportu i komunikacji (w tym komunikacji elektronicznej) umożliwiając na szeroką skalę podejmowanie produkcji w dowolnym, to jest ekonomicznie

² S.D. Tansey, *Politics: The Basics*, 1995.

³ L.C. Thurow, *The Future of Capitalism*, 1996.

⁴ C. Hampden-Turner, A. Trompenaars, *The seven cultures of capitalism. Value Systems for Creating Wealth in the United States, Japan, Germany, France, Britain, Sweden, and the Netherlands*, 1993.

opłacalnym, miejscu na ziemi oraz dystrybucję i handel na całym globie. Tym samym pojawia się zagrożenie dla tak zwanych gospodarek narodowych. Jak bowiem pogodzić interes globalnych przedsiębiorstw z partykularnym interesem państwowym skoncentrowanym na dobrobycie wyłącznie społeczności lokalnej.

Na tym tle spróbujemy prześledzić ogólne zasady, które kierują „polityką” zarządzania gospodarką we współczesnej, głęboko już zintegrowanej Europie. Mimo reklamowanych haseł liberalnych dominującym modelem okazuje się niezmiennie interwencjonizm państwowy oraz różne formy państwa opiekuńczego. Zarówno interwencjonizm, jak i społeczny system opiekuńczy, są nierozzerwalnie związane z życiem gospodarczym. Kształt obecnego systemu opiekuńczego i zabezpieczenia społecznego ewoluuje w efekcie procesu globalizacji rynków, konkurencji, zmian technologicznych, rozwoju prywatyzacji, wzrastającego deficytu budżetowego i nasilających się potrzeb zwiększania wydatków publicznych⁵. Na polityce gospodarczej dzisiejszej Europy niebagatelne piętno odbiło jednak funkcjonowanie przez kilkadziesiąt lat w środkowej i wschodniej części kontynentu gospodarki nakazowej (upartyjnionej, kontrolowanej, sterowanej centralnie) oraz monopartyjnego systemu politycznego. Stąd wciąż nie może być mowy o jednolitej polityce zarządzania gospodarką w odbudowanej politycznie i integrującej się Europie.

II

Wspomniano już o tym, że w dzisiejszym świecie „gospodarka” jest nierozzerwalnie związana z „czystą polityką”, rozumianą jako proces kreowania aparatu władzy. Zatem, to czynniki polityczne decydują o kształcie polityki gospodarczej, która z kolei wpływa na kierunki i możliwości polityki państwa. Zarówno tak zwana „czysta polityka”, jak i zarządzanie gospodarką podlega w demokracjach cyklicznej ocenie wyborców. Nic zatem dziwnego, iż rządy państw europejskich są zobligowane do skutecznej polityki gospodarczej oraz do skupiania uwagi wokół sfery zabezpieczenia społecznego. Są to zresztą zadania ściśle ze sobą powiązane. Decyzje odnoszące się do zarządzania gospodarką mają bezpośredni wpływ na system opiekuńczy i zabezpieczenia społecznego. Podobnie rzecz się ma z drugiej strony. Mianowicie spadek bezrobocia odciąża starania opiekuńcze państwa. Należy również wziąć pod uwagę sytuację, kiedy to wzrost efektywności gospodarczej, niezależnie od innych czynników, może doprowadzić do zwiększonego bezrobocia i wzrostu popytu na świadczenia z systemu opiekuńczego oraz zabezpieczenia społecznego.

Zagadnienia interwencjonizmu i roli opiekuńczej państwa były i są pod silnym wpływem czynników politycznych. Nowoczesne europejskie partie polityczne mają sporą już tradycję w tej kwestii. Zakres propagowanego przez partie interwencjonizmu oraz model państwa opiekuńczego decyduje podział na tak zwaną prawicę i lewicę. Obecnie, w kwestiach szeroko rozumianej ekonomii, istotnym dla wyborców okazuje się stosunek poszczególnych partii wobec relacji pomiędzy zasadami państwa demokratycznego, rolą systemu opiekuńczego i zabezpieczenia społecznego a polityką gospodarczą.

Początek lat dziewięćdziesiątych minionego stulecia ponownie ukazał wyraźne różnice w metodach prowadzenia gospodarki przez Europę Zachodnią oraz transformujące się państwa Europy Wschodniej. Mimo deklarowanego powrotu do zasad wolnorynkowych, państwa postkomunistyczne przyjęły za panaceum na słabości

⁵ I. Budge, K. Newton, H. Keman, *The Politics of the New Europe. Atlantic to Urals*, 1997.

gospodarcze ograniczanie ingerencji państwa w sprawy rynku. Taka polityka sprowadzała się do wyłączenia spod kompetencji administracji rządowej indywidualnych przedsiębiorców oraz do wyprzedawania majątku państwowego. Natomiast budująca Unię Europa Zachodnia przechodziła przez kolejne fazy interwencjonizmu; od klasycznego keynesizmu po doświadczenia brytyjskich konserwatystów z rządu Margaret Thatcher.

Idee współczesnych postkeynesistów amerykańskich – jak Paul A. Samuelson, Campbell R. McConnell, Stanley L. Brue – znalazły naśladowców w polityce europejskiej. Wedle ich teorii najważniejszymi funkcjami gospodarczymi rządu winny być efektywność i stabilność w gospodarce, ale również dbałość o sprawiedliwość społeczną rozumianą, to jest pomoc dla najuboższych. Jednym z mechanizmów realizacji takiego zadania może być polityka podatkowa. Otóż sprawiedliwy podział dochodu nie oznacza równego dochodu. W rezultacie odpowiedniej polityki „żadna grupa obywateli nie powinna cierpieć nędzy i głodu, w czasie gdy inna grupa opływa w nadmierne luksusy”⁶. Ponadto rządzący mają obowiązek przygotowania należytego zabezpieczenia ekonomicznego. Państwo, monopolista w dziedzinie ubezpieczeń społecznych, jest zobligowane do nadzoru nad tym systemem.

PODSUMOWANIE

Należy wyraźnie podkreślić, iż aktualne zróżnicowanie gospodarcze poszczególnych krajów europejskich jest na ogół większe niż różnice regionalne, zwłaszcza między Europą Wschodnią i Zachodnią. Ów fakt dowodzi roli rządów w kierowaniu gospodarką. W ten sposób ujawnia się strategia w zarządzaniu gospodarkami typu mieszanego. Jak zauważył Hans Keman w ostatniej dekadzie XX w. politykę keynesowskiego sterowania popytem prowadziły cztery kraje europejskie: Węgry, Holandia, Szwecja i Czechy. Tymczasem polityka gospodarcza pozostałych państw (szczególnie osiągających wskaźniki ujemne) była bardziej restrykcyjna. Jedynie od 1992 r. Austria – wówczas jeszcze kandydująca do właśnie powstałej Unii Europejskiej – oraz Czechy i Słowacja zmierzały w kierunku działań bardziej neutralnych, oscylujących między keynesizmem a nowym, ortodoksyjnym stanowiskiem w kwestiach finansowych.

Konsekwencją takiego stanu rzeczy jest trwanie strategii gospodarczej w silnej zależności od czynników politycznych. Niezależnie od zmiennych preferencji wyborczych różnice ideologiczne w polityce Europy Zachodniej pozostają dość stabilne. W efekcie dawne podziały na lewicę i prawicę są wciąż widoczne, ze wszystkimi konsekwencjami dla polityki gospodarczej. Inna sprawa, że liczące się partie europejskie sprzyjają bez zastrzeżeń gospodarce wolnorynkowej, a jednocześnie akcentują w swych programach walkę z rosnącym bezrobociem i inflacją. Być może wokół tych zagadnień pojawi się wizja wspólnego, ponadpartyjnego modelu zarządzania gospodarką w zmagającej się z konstytucyjnym wyzwaniem mocno rozszerzonej dziś Unii Europejskiej.

⁶ C.R. McConnell, S.L. Brue, *Economics. Principles, Problems and Policies*, 1990.

LITERATURA

- [1] *Spółeczeństwo i polityka. Podstawy nauk politycznych*, pod red. K.A. Wojtaszczyka i W. Jakubowskiego, Warszawa 2002, s. 743.
- [2] S.D. Tansey, *Politics: The Basics*, 1995.
- [3] L.C. Thurow, *The Future of Capitalism*, 1996.
- [4] C. Hampden-Turner, A. Trompenaars, *The seven cultures of capitalism. Value Systems for Creating Wealth in the United States, Japan, Germany, France, Britain, Sweden, and the Netherlands*, 1993.
- [5] I. Budge, K. Newton, H. Keman, *The Politics of the New Europe. Atlantic to Urals*, 1997.
- [6] C.R. McConnell, S.L. Brue, *Economics. Principles, Problems and Policies*, 1990.

ASPECTS OF ECONOMICS POLICY IN CONTEMPORARY EUROPE

The article shows the issues of efficient economic system called Capitalism. One of the most significant problems is the ability to run efficient, from the point of view of economic effectiveness, state economic policy. Basing on this background, the article will try to see the general rules, which stimulate the policy of management in the contemporary Europe.